

Recensioner

Avhandlingar i sociologi

Nikolay Zakharov (2013) *Attaining Whiteness. A sociological study of race and racialisation in Russia*. Acta Universitatis Upsaliensis.

This new ground-breaking study of racism in Russia is the first book-length treatment of this topic providing important new theory and substantive insight which will mark this out as a primary point of reference in this field. This text shows originality and innovative character in its engagement with new and complex problems. It is rigorous in that the scholarship shows intellectual precision, robustness and appropriateness in the use of concepts, analyses and theories deployed, and also shows integrity, coherence and consistency in argumentation and analysis. It is a highly significant text contributing important knowledge and ideas which are likely to influence intellectual agendas in our understanding of the racialisation of the planet.

In recent debates in the leading international journal in this field, *Ethnic and Racial Studies*, on the nature of the racialisation of the globe, with contributions by leading figures including Howard Winant, David Goldberg and Frank Dikötter, very little consideration, if any, is given to the significance of communist and post-communist contexts. There are *no* academic texts on racism in Russia, and material on racism in China, and Cuba is very limited. There is an emerging literature on racism in Central and Eastern Europe which is particularly focussed on the experiences of the Roma, but little if any comparative work on other related contexts. There is a major gap in knowledge here. Yet the Russian state has over centuries constructed patterns of governance and domination that have been articulated through twin hierarchies of backwardness and civilisation, multiple forms of racialisation, ethnophilia and primordialism, separations between Russia's 'West' and its 'Orient' and undercurrents of 'Great Russian chauvinism'. Physical anthropology, ethnology and racial science have provided intellectual foundations for racial Russification, racial Sovietisation, ethnic cleansing and post-communist racial and ethnic hostility. This cumulative historical legacy has provided some of the important pre-conditions for contemporary political racism, media race hate, racially motivated murders and attacks, and continuing racial and ethnic discrimination and marginalisation of ethnic minorities in the Russian Federation.

This book identifies that there have been striking changes in racial ideas, practices, exclusions and violence in Russia since the 1990s with an emerging polyvalent discourse of race being operationalised. Here the notion of a 'civilised country' has become a synonym for racial whiteness and Russianness a form of privileged whiteness. Zakharov argues that race imagery performs a key function in being a 'reliable [social] anchor' since Soviet disintegration providing a means of healing post-Soviet trauma.

In carrying out this analysis a central contribution to knowledge is the development of a new theoretical framework for understanding racialisation. This in Russia is a product of modernity, both in terms of resistance to these processes and in attainment of this goal. A relational methodology is employed here which focuses on interconnections between both globalization and racialisation, and on Russian racisms and racisms elsewhere. Race categories are identified in pre-Soviet scientific and elite discourse although these are seen as relatively marginal in Tsarist and Soviet Russia due to the absence of racialised slavery and state racial categorisation, so Soviet Russians are unconscious of race, but, at another level unnamed racialised practices are identified as spreading in politics and culture. There is a critique here of the current status of theory regarding the relation between post-Soviet racisms and earlier racisms and mistaken scholarship which posits a simple inheriting of contemporary racism from the Soviet and pre-Soviet past which is challenged. This study identifies the forms that discourse of race took in the Soviet Union and the continuities and disruptions in the transformation to the Russian Federation.

There has been very little attention to the Russian case in the sociology of race and very little attention to race in Russian area studies and this book is a valuable contribution here. It enables a reframing of theories of global racialisation as racism is not seen as a sole product of Western modernity alone, but a product of multiple modernities which counters mainstream theory and literature in this field. The Soviet project is identified as one seeking to be civilised, or white, without becoming European, or racist. Racialisation processes are an indispensable part of the causal structure of the modern world that brings into being a 'racial relational system' with many forms and contextual differentiations. The Soviet project of race without racial politics contests the Western modernist project.

A new threefold theoretical elaboration of racialisation is employed here which includes firstly *making*, an intentional scholarly activity linking racial meanings to groups and relations and this is examined in relation to Russian social science, secondly *doing*, the making of racial boundaries in the everyday which is examined in relation to social movements and subcultures including skinheads and football fans and lastly, *becoming*, the formation of racial identities through internalising racial knowledge which is examined in relation to nation-building and labour migrants.

Soviet and post-Soviet state-promoted discourse combines a critique of racism and the development of physical anthropology linking ideological, scientific and everyday racial discourse. Excellent critical analysis of scholarship is carried out here focussing on a sociologist (Zinoviev), a historian (Solovey), an ethnologist (Kozlov) and a writer (Avdeev). Russian racist scholars combine Eurasianist, imperialist and neoconservative arguments with racism constructing an image of imperial space 'Pax Russica'. Political correctness is seen as a contamination from which Russian racial pride and purity of the white race which must be preserved and there is a call in this discourse for the need to activate biological racial instincts. Immigration is a key issue in forming the ideological framework for complex Russian far-right social movements, with the key event being the annual Russian March since May 2005. Hostility to

migrants from Asia, the Caucasus and other Russian republics is displacing anti-Semitism and anti-Westernism and is reflected in government migration policy. Social racism is identified at the heart of the new Russian capitalism with racial discourse being formed and normalised with widespread negative attitudes to visible migrants who are constructed as a security problem which threatens the 'survival of the white race' (Poltoranin). Extreme and egregious racial profiling is a key feature of contemporary urban life with the checking of documents of those of 'non-Slavic' appearance. Here the Caucasus conflict and urban migration events plus situational mechanisms activate and shape racial discourse which targets the generalised 'black' criminal parasitic mass of non-Russian peoples.

Ethnic minorities are also active participants in the ongoing struggle to claim genuine whiteness in conditions of growing racial discrimination and victimisation in the process of the painful Russian transition from 'truly red' to 'becoming white'. Ethnic elites also employ racial knowledge to construct myths of lineage and unity and types of state-civilisation that does not have 'ethnic persons' (Putin). Zakharov identifies that cultural and biological racial discourse constructs Russians as having a different cultural code and *human material* which needs nourishing and protecting through employing colonial modes of governance, strengthening symbolic barriers e.g. by police and strengthening the genetic pool of the population.

Regimes across the world live in a perpetual state of denial. Racism is not here these states cry, from China to the Russian Federation, from Myanmar to Mexico and from Hungary to the Lebanon, racism is over there, somewhere else, or just over. Despite the advances that have been made and the dangers of overstating historical optimism, for many, racism is incomprehensible. There is a chronic crisis in grasping how this social force works in the world today and this book provides a vitally important contribution in engaging with this task.

Ian Law, faculty opponent, University of Leeds

Charlotta Zettervall (2013): *Reluctant Victims into Challengers: Narratives of a Kurdish Political Generation in Diaspora in Sweden*.
Lund Dissertations in Sociology.

Charlotta Zettervalls doktorsavhandling i sociologi analyserar kurdisk nationell identitet genom att studera narrativ som uttrycks av en politiskt aktiv generation kurder från Turkiet. Avhandlingen beskriver även den politiska historia och kontext som definierat och skapat generationen. De intervjuade informanterna har en bakgrund i den mångfald politiska rörelser i Turkiet som framförallt under slutet av 1970-talet inspirerades av de kurdiska nationalistiska rörelserna samt av olika vänsterideologier. De flesta av informanterna är födda på 1950-talet i Turkiet, de flesta har flytt i samband med militärkuppen i landet år 1980 och de flesta är män. Centralt för avhandlingen är antagandet att informanterna kommer från en specifik *generation*.

Avhandlingen analyserar hur informanterna berättar om sin nationella tillhörighet och pro-kurdiska aktivism efter 20 år av exil i Sverige. Studiens centrala målsättning är att analysera och beskriva hur narrativ rörande kurdisk nationell identitet manifesteras i en diasporisk kontext. De vägledande frågeställningar är hur man kan definiera den studerade kurdiska generationen, hur den kan kontextualiseras och hur dess politisering presenteras av medlemmar av generationen själva.

Begreppet diaspora har i samhällsvetenskaplig litteratur använts för att beskriva sociala relationer och identiteter som uppstår som en följd av migrationsrörelser. Det diasporiska perspektivet pekar på hur identitet samtidigt skapas i relation till uppfattningen om ett "hemland" samt i relation till bosättningslandet. Zettervall har en förståelse för den diasporiska dimensionen genom vilka identiteter inte uppfattas som "importerade" utan som skapade inom en diasporisk social kontext. Hon känner till de relevanta tidigare studierna om kurder och hon kan även bygga vidare på dessa. Zettervall tillämpar ett teoretiskt perspektiv på *generationen* som en sociologisk företeelse, där hon använder sig av Karl Mannheims generationsbegrepp. Avhandlingen finner härmed sin egen plats inom det växande fältet av kurdiska studier. Mannheims generationsteori kan tillämpas på den typ av frågeställningar som här behandlas. Politiska flyktingar har specifika historiska erfarenheter som skiljer dem från andra grupper. Genom att fokusera på en specifik självmedveten grupp (en "generationsenhet") kan den dynamik som präglar diasporagrupper beskrivas. Av särskilt intresse är att avhandlingen handlar om den generation som i Europa gjorde kurderna kända och erkända som en etnisk grupp.

Arbetet med avhandlingen har uppenbarligen varit en lång process som sträckt sig över många år, vilket medfört både fördelar och nackdelar för framställningen. Texten kännetecknas av en mognad i analysen och en god kännedom om tidigare studier. Samtidigt finns det tyvärr även problem med fokus och begränsning av avhandlingen. Det verkar ha funnits många olika uppslag och infallsvinklar som författaren bekantat sig med under årens lopp, vilka tyvärr har lämnat kvar en del lösa trådar i texten.

Avhandlingen innehåller en omfattande översikt av kurdisk politisk historia. Läsaren får t.ex. en lång detaljerad beskrivning av kurdiska nationella organisationer och

vänsterorganisationer i Turkiet. Det behövs förvisso en översikt för att förstå den historiska bakgrund som definierar den politiska generationen, men översikten förblir deskriptiv och detaljrikedomen är inte motiverad för den senare narrativa analysen. Det som beskrivs är främst politiska organisationer och Turkiets allmänna politiska historia. Övriga sociala förändringar vilka kan utgöra gemensamma referensramar för generationen faller utanför fokus (t.ex. industrialiseringen och urbaniseringen i Turkiet nämns bara kort). Avhandlingens fokus på politik i en traditionell snäv bemärkelse innebär också att de flesta informanterna är män. Kvinnor som varit aktiva i de politiska organisationerna finns, men de utgör en klar minoritet.

Forskningsprocessen är väl beskriven och diskuterad. Den metodologiska utgångspunkten och infallsvinkeln uppges vara narrativ. Hur detta exakt skall tolkas är något oklart, men det är uppenbart att Zettervall inte tillämpar en renodlad narrativ analys, utan snarare en analys influerad av ett narrativt synsätt. Doktorsavhandlingens primära empiriska material har samlats genom intervjuer år 2001–2002, men även andra texter producerade av generationen ifråga analyseras. Det utgör en utmaning att olika typer av text samt intervjuer ingår. Det narrativa perspektivet utgår från att berättelser skapas i en specifik kontext. Avhandlingens material har producerat i olika kontexter och för olika publik, vilket leder till att det är svårt att analysera dem på ett likvärdigt sätt. Detta leder till frågor om fokus och urval av material, vilka inte helt tillfredställande besvaras i avhandlingen.

Tyvärr får analysen av narrativ mindre utrymme än den långa beskrivningen av Turkiets politiska historia (analysen inleds först på s. 197 av textens totalt 286 sidor). Ofta fungerar den narrativa analysen bra och viktiga insikter framkommer, framförallt i de centrala avsnitten om nationalism framkommer styrkan hos metoden. I andra frågor fungerar analysen sämre. I vilken mån ger materialet stöd för att informanterna är en generation i den betydelse som Mannheim gav begreppet? I avhandlingen kan man skönja att informanterna tolkar världen utgående från de tolkningsramar som de politiska händelserna i Turkiet gett dem och att dessa erfarenheter är av avgörande betydelse för informanternas identitet. En mera explicit diskussion om generationens specifika narrativ kunde därför ha varit möjlig.

Mannheims generationsbegrepp är förankrat i historiska händelser och sociala strukturer, medan narrativ är förankrade i språket. Valet att göra en analys av generationer med hjälp av ett narrativt perspektiv är långt ifrån självklart. Zettervall tillämpar inte heller en renodlad narrativ analys, vilket är ett ändamålsenligt val. Analysen består av en relativt traditionell kvalitativ analys, dock präglad av ett narrativt perspektiv.

Ett intressant resultat är beskrivningarna av hur informanterna blivit *svenska* kurdar. Anknnytning till Sverige har uppkommit *genom* den kurdiska politiska aktiviteten i landet, inte trots denna aktivitet. Det diasporiska perspektivet synliggör den svenska mångkulturella sociala kontextens betydelse för uppkomsten av en svensk-kurdisk identitet. Sverige har utgjort ett viktigt kulturellt och politiskt centrum för den kurdiska diasporan. Många politiska aktivister och kurdiska intellektuella fann tidigt en fristad i landet och kunde inom ramen för den svenska mångkulturella politiken öp-

pet verka till stöd för kurdisk kultur och identitet. Avhandlingen innehåller härmed också insikter av relevans för en mera generell diskussion om integrationsfrågor.

Tyvärr lider texten av brister i den engelska språkliga framställningen. Frågan är om valet av språk för avhandlingen i detta fall varit det rätta? En av avhandlingens förtjänster är den nya informationen om kurderna i Sverige, vilken gärna kunde presenteras på svenska.

Avhandlingen analyserar och beskriver hur narrativ rörande kurdisk nationell identitet manifesteras i en diasporisk kontext. Fortfarande efter 20 år i Sverige är den kurdiska politiska kampen för erkännande i Turkiet central för de intervjuades identitet, samtidigt som den är skapad i en svensk kontext. Avhandlingen bidrar till insikten att generationer som sociologiska enheter är centrala för en förståelse av nationella identiteter.

Östen Wahlbeck, Helsingfors universitet

Övriga recensioner

Janicke Andersson, Mirjaliisa Lukkarinen Kvist, Magnus Nilsson och Anna-Liisa Närvänen, red. (2011) *Att leva med tiden.*

Samhälls- och kulturanalytiska perspektiv på ålder och åldrande.

Studentlitteratur.

Under det senaste decenniet har det kommit en hel del böcker och artiklar om ålder som kategori. De resonerar kring och ställer frågor om vad det betyder att åldras men också vad det innebär att forska om ålder och åldrande. *Att leva med tiden* är en sådan bok. Den är utgiven på bokförlaget Studentlitteratur och riktar sig framförallt till studenter. De fyra författarna förenas av att alla ha varit anknutna till NISAL, National Institute for the Studying of Ageing and Later Life vid Linköpings universitet. I en kort hållen inledning beskrivs hur ålder som analytisk kategori inte tillhört den sociologiska huvudfåran, hur sociologisk åldersforskning varit empiriskt inriktad och karaktäriserats av brist på teoretisk utveckling och djup, samt hur den ofta knutit an till biomedicinska perspektiv. Författarna lyfter också fram den kritik som finns mot biomedikaliseringen av äldre och åldrande och mot de typer av kategoriseringar som ofta oproblematiserat fått utgöra studiers utgångspunkt och forskningsobjekt.

Mot bakgrund av detta beskrivs syftet med boken vara att ”belysa några framväxande forskningsområden” som försöker förnya forskningen. Ambitionen är också att boken i sig ska utgöra ett bidrag till det ”pågående vetenskapliga samtalet i relation till forskningen om ålder och åldrande” (s 13). Härvidlag vill författarna lyfta fram ålder som ett grundläggande begrepp och social kategoriseringsgrund, jämförbar med andra kategoriseringsgrunder såsom exempelvis etnicitet, kön, sexualitet och klass.

Boken är uppdelad i åtta kapitel, samtliga samförfattade. Dessa tar sig an bokens tematik på olika sätt. De två första kapitlen behandlar vad man kan mena, och historiskt har menat, med ålder och åldrande. Här problematiseras forskningens ofta för-givettagna utgångspunkter och definitioner, där kronologisk ålder, biomedikalisering och förfallsmetaforer ofta tycks existera sida vid sida med synsätt på ålder och åldrande som ett socialt och kulturellt fenomen. Det tredje kapitlet behandlar åldrandets identitet ur ett perspektiv där samhällsnormer och självpresentationer tillskrivs stor betydelse, och i det fjärde fokuseras perspektiv på samspelet mellan kropp, kön och åldrande.

Det femte kapitlet behandlar ålderism. Det ger en god översikt över hur ålderism och åldrediskriminering kan förstås och har förståtts. I kapitlet diskuteras och problematiseras kort dikotomin positiv/negativ, vilken ofta återkommer i forskning om ålderism och förståelser av äldre. Detta är viktigt. Ändå förekommer även i *Att leva med tiden* beskrivningar av fenomen som ”positiva” eller ”negativa”. Kanske kan det tas som intäkt för hur lätt det är att fastna i oproblematiserade förståelser. Kapitel sex om representationer av äldre i massmedier står väl för sig själv, men kan också läsas som

en exemplifiering av hur de tidigare beskrivna dominerande perspektiven på äldre kan existera. I massmedierna dominerar biomedicinska (patologiserande) och ekonomiska perspektiv. Även om undantag finns så menar bokens författare att äldre framför allt framställs som sjuka, passiva och kostande.

Samtliga kapitel rör sig på en pedagogisk eller undervisande nivå. Det handlar som regel om hur det forskats eller tänkts. Anslaget gör att empiri inte är någon utgångspunkt. De empiriska exempel som ges fungerar snarare som exempel på något resone-mang. Ibland är exemplen tagna ur författarnas egen produktion, andra gånger cite-ras andras forskning. Jag är tacksam för att dessa exemplifieringar görs, de lyfter tex-ten och visar vad de beskrivna perspektiven kan betyda. Kanske kunde exemplen ha varit flera. Det gäller också exemplifieringar eller konkretioner av hur de beskrivna perspektiven kan användas. Vid vilken typ av studier (problematiseringar) lämpar sig olika perspektiv?

Bokens två sista kapitel skiljer sig något till sin karaktär. De behandlar "Att åldras i en transnationell kontext" respektive "Hemmets innebörder". De skiljer ut sig ge-nom att i mindre grad återkoppla till diskurser om äldre och i högre grad fokusera på sina respektive teman. I kapitel sju ges goda exempel på migration som process och hur åldrande pågående skapas i relation till plats och platsrelaterade relationer. Det transnationella anslaget innebär att den migration och de avstånd som uppstår och förhandlas *inom* ett lands gränser inte behandlas. Med tanke på kapitlets mer empi-riskt inriktade fokus är detta kanske inte konstigt, men ett bredare anslag hade kun-nat berika diskussionen om hur plats och avstånd deltar i görandet av ålder på flera sätt. Kapitel åtta beskriver betydelsen av hem och ting för äldre individer. Bland an-nat beskrivs och problematiseras den kvarboendepincip som dominerat debatt och policy i Sverige.

Flera av bokens kapitel rör sig mellan tematiken äldre/åldrande och mer allmänna teoretiseringar av människans sociala vara. Detta är både en styrka och en svaghet. Styrkan ligger i att referenser till mer allmänna teoretiker motverkar att äldre återska-pas som en alldeles egen och avskild kategori. Svagheten finns i att boken blir ryckig. De korta kapitlens röda linjer hackas upp för att presentera grundläggande samhälls-vetenskapliga tankegångar. Effekten är också att många referenser till äldre- eller ål-dersforskning ibland väljs bort till förmån för mer klassiska verk.

I boken återkommer författarna till hur ålder och åldrande är starkt avhängiga nor-mer. Flera gånger påpekas vikten av att se ålder som en del av en maktordning. Ålder görs på olika sätt men detta görande är villkorat. Föreställningar om kön lyfts upp-repat fram som av betydelse, liksom den fysiska kroppens förmågor. Ändå saknar jag många gånger en tydligare diskussion av *hur* normsystem påverkar de handlingar, känslor och identifikationer som beskrivs. Exempelvis behandlas hur minnesmärken och gravar så att säga "placeras den döde i den sociala hierarkin" (s 134), men man får som läsare inte veta mycket om de normer och livsmönster som aktualiseras då någon dör. Vilka relationer manifesteras och vilka osynliggörs när någon får "komma hem" efter sin död? Ett perspektiv som emellanåt nämns, men som kunde ha lyfts fram tyd-ligare är också hur ekonomi och social klass spelar roll för hur åldrande skapas och er-

fars. När sådana förklaringar nämns görs det ofta i förbifarten och ibland endast som en av flera aspekter som skiljer individers villkor åt. Här kunde författarna möjligen ha resonerat tydligare kring kopplingen mellan ekonomier och politik. Det hade i detta sammanhang också varit spännande med en mer uttalad diskussion av den viktiga kritik som finns mot normer om så kallat framgångsrikt åldrande (successful ageing).

Trots dessa invändningar utgör ändå *Att leva med tiden* en huvudsakligen välskriven och lättillgänglig introduktion till hur man kan tänka kring och arbeta med ålder som analytisk kategori.

Anna Sofia Lundgren, Umeå universitet

Lise Kanckos (2012) *Barnets bästa i politikens främsta rum. Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning*. Åbo Akademis förlag

Medan Sverige och Norge fick lagar om assisterad befruktning redan på 1980-talet, och Danmark och Island på 1990-talet fortsatte assisterad befruktning i Finland att vara oreglerad fram till 2007, då den första finska lagen på området trädde i kraft. Innan dess var såväl surrogatmödraskap som ägg- och embryodonation tillåtna tekniker. Lise Kanckos avhandling fokuserar på den senare delen av den tjugo år långa lagstiftningsprocessen som ledde till att surrogatmödraskap förbjöds och till att köns-celler inte längre kunde doneras anonymt. Undersökningens empiriska material utgörs huvudsakligen av protokoll från riksdagsdebatterna kring två propositioner om assisterad befruktning år 2002 och 2006. Huvudsakligen kom debatten kring dessa propositioner att handla om vilka behandlingstekniker som bör vara tillåtna samt om vilka personer som bör få tillgång till behandling och främst huruvida lesbiska par och ensamstående skulle medges behandling.

Barnets bästa i politikens främsta rum. Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning är en mycket välskriven avhandling. Det är också en ambitiöst skriven avhandling som innehåller utförliga resonemang om såväl familjebegreppets differentiering, konstruktioner av sociala problem, religionens plats i det postsekulära samhället som politiska samvetsfrågor samt en ingående metoddiskussion. Avhandlingens metod beskriver Kanckos själv som retorik- och diskursanalys, vilket hon motiverar med att hon vill förstå både de diskursiva praktikernas relation till samhällsförändringar och nå en djupare förståelse av själva textnivån. Kanckos har därför i sin analys av debattprotokollen arbetat på tre nivåer: text, där den konkreta argumentationen, ordval och retoriska figurer står i centrum; diskursiv praktik, där fokus ligger på övergripande diskurser och kampen dem emellan samt social praktik, där diskursernas relation till samhället och dess institutioner fokuseras.

Avhandlingens frågeställning preciseras med något varierande ordalydelse på s. 17 som "hur vi kan tolka Finlands riksdags diskussioner om assisterad befruktning i förhållande till förändringar av värderingar och religiösa normer i samhället" och "hur

olika aktörer diskursivt och retoriskt skapar och tolkar värden och moraliska problem i Finlands riksdags debatt om assisterad befruktning”. En av de aktörer som ges stort utrymme i avhandlingen är den finska kyrkan. Kanckos menar att debatten om assisterad befruktning präglas av värdekonflikter och har i finländsk politik behandlats som en s.k. samvetsfråga. Detta har inneburit dels att enskilda riksdagsmän inte har varit bundna till att rösta i enlighet med sitt partis linje i frågan och dels att kyrkan har fått stort utrymme i debatten. Båda förhållanden diskuteras ingående i avhandlingen. Ett helt kapitel (5) ägnas åt fenomenet politiska samvetsfrågor och i det efterföljande kapitlet, som syftar till att visa på vilket sätt lagförslagen om assisterad befruktning konstruerades som en värdediskussion och samvetsfråga, gör Kanckos t.o.m. en voteringsanalys för att visa i vilken utsträckning olika partiers riksdagsledamöter har röstat med eller emot sitt parti i omröstningen om 2006 års proposition. Detta innebär att analysen av *vilka* värden som tillskrevs betydelse i riksdagsdebatten och på vilket sätt egentligen inte börjar förrän i kapitel 7 på s. 155 av sammanlagt 260. I analyskapitlen 7–9 behandlas i tur och ordning hur religiös argumentation har använts i riksdagsdebatterna (7), argument om kvinnors jämlika rätt till assisterad befruktning och om barnets bästa (8) och hur medikaliserande retorik och vetenskap användes som auktoritetsargument (9). Kanckos noterar själv att det är svårt att analytiskt åtskilja en religiös från en sekulär diskurs i debatten. Det märks inte minst genom att även den religiösa argumentationen som behandlas i kapitel 7 innehåller åtskilliga referenser till barnets bästa som behandlas i kapitel 8. Även i kapitel 9 återkommer barnets bästa i de citerade debattinläggen. Resultatet blir att logiken i kapiteluppdelningen inte blir helt uppenbar.

Styrd av avhandlingens titel ”Barnets bästa i politikens främsta rum”, och möjligen mitt eget intresse för bruket av barnets bästa som argument i relation till reproduktionsteknologier, ser jag just barnets bästa som begrepp, vilka innebörder det ges och vilka andra värden det retoriskt kontrasteras mot som den främsta delen av analysen. Kanckos beskriver barnets bästa som en flytande signifikant och visar i kapitel 8 effektivt att barnets bästa användes i såväl värdeliberala argumentationer för att även ensamstående kvinnor och kvinnor i homosexuella parrelationer skulle få behandling med assisterad befruktning som i värdekonservativa argumentationer för att rätten till behandling borde begränsas till heterosexuella par för att på så vis värna kärnfamiljsnormen. Möjligen hade det varit intressant att få veta mer om hur definitioner av barnets bästa och synen på det genetiska föräldraskapet kom till uttryck genom eventuella distinktioner mellan behandlingsmetoder med respektive utan donerade könsceller så som fallet är i Sverige. Den svenska lagen föreskriver nämligen en bedömning av de blivande föräldrarnas lämplighet med hänvisning till barnets bästa enbart då behandling sker med sperma från en donator.

Avhandlingens titel till trots tycks det dock inte vara bruket av barnets bästa som ett argument, eller ens frågan vad för slags argument i relation till lagförslaget om assisterad befruktning som framfördes i riksdagsdebatten, som Kanckos har som sitt primära intressefokus. Istället lyfter hon i det avslutande avsnittet i sin slutdiskussion fram det, med tanke på det finska samhällets sekularisering, kanske något förvånande

stora utrymmet som religiös argumentation fick i den finska riksdagsdebatten om assisterad befruktning. Detta förklarar Kanckos med inramningen av debatten som en värdediskussion som ställde riksdagsledamöternas personliga övertygelse i centrum, varvid religionen nyttjades som ett auktoritetsargument. Det är en likaledes intressant slutsats, varvid dock debatten om assisterad befruktning främst tjänar som ett exempel på en värdediskussion och samvetsfråga som möjliggör bruket av religiös argumentation, snarare än att i sig vara analysens intresséfokus.

Barnets bästa i politikens främsta rum utgör rekommenderad läsning för alla med intresse för såväl politiska diskurser, kyrkans roll i det postsekulära samhället som reproduktionsteknologier. Den innehåller många insiktsfulla analyser av inläggen i den finska riksdagsdebatten om assisterad befruktning som bör vara intressant för en svensk publik också på grund av de stora skillnaderna beträffande utvecklingen av lagstiftningen i Finland respektive Sverige.

Judith Lind, Linköpings universitet

Martin Pederson, Jacob Klitmøller och Klas Nielsen, red. (2002)

Deltagerobservation: En metode til undersøgelse af psykologiske fænomener. Hans Reitzels Forlag.

En praktik i behov av rehabilitering. Detta därför att den psykologiska praktiken och/eller den psykologiska disciplinen tappat bort en av de grundläggande metoderna för förståelse av mänskliga fenomen.

Så är det tilltalande anslaget framskrivet i den danska boken *Deltagerobservation*. Detta är en bok som fokuserar på ett centralt dilemma, sett ur ett danskt perspektiv, bristen på kvalitativa studier generellt och avsaknaden av systematiska observationer inom den kliniska psykologiska praktiken specifikt. Återigen sett ur ett danskt perspektiv? I detta är boken tyvärr svävande. Läsningen ger mig inga tydliga svar på grunden för det påstådda problemet. Detta skall ses i ljuset av att nyare internationella metodhandböcker med inriktning på psykologi oftast innehåller kapitel om deltagande observation eller etnografi och att tidskriften *Nordisk psykologi* emellanåt också publicerar artiklar om metodologiska överväganden för observationsstudier. Det danska perspektivet innebär att boken är på skriven på danska, men detta borde inte välla läsaren allt för stora problem. Allehanda hjälpmedel finns för att avhjälpa svårigheten att förstå enskilda ord eller begrepp. Bokens ordlista är också en god hjälp på vägen och framhålls därför som värdefull.

Men, oavsett dessa eventuella otydligheter så är denna bok ett välkommet tillskott. Inte minst därför att det är en antologi med 16 kapitel, skriven av 14 olika författare, inklusive inledning och avslutning. Boken täcker därmed in så mycket mer än kondenserade kapitel i stora metodhandböcker och kan lägga ut texten mer än avgränsade tidskriftsartiklar. Kapitlen i vad som beskrivs som en grundbok fokuserar på

alla centrala aspekter avseende deltagande observation som metod. Det danska perspektivet skall förstås som att boken har en framskriven målgrupp, forskare och studerande innanför de humanistiska och samhällsvetenskapliga fackområdena och därför påstår saker om danska förhållanden. Dessa påståenden äger oavsett bokens intentioner giltighet också i Sverige och utanför den psykologiska disciplinen. Detta nämns därför att de fenomen som bygger upp eller exemplifierar kapitlen på intet sätt är överraskande, utan tvärtom lätta att känna igen sig i. Skrivet av en pedagog i en svensk beteendevetenskaplig kontext som bland annat också inrymmer psykologi och sociologi.

Bokens första kapitel, rehabiliteringen, lyfter fram observationsmetodens fundament som stöd för en kritik av dagens hypotetiskt deduktiva tillvägagångsätt. Boken redaktörer menar att det finns andra sätt för psykologin att bedriva forskning än att anamma ideal från de naturvetenskapliga disciplinerna. Ett av dessa rimliga sätt att forska är deltagande observation. Som stöd för sitt resonemang tar de sin utgångspunkt i Freud och hans observationer. Denna påminnelse om de psykologiska landvinningarna skrivs å ena sidan fram på ett rimligt, i betydelsen övertygande sätt. Men historieskrivningen är å andra sidan ganska avskalad, utan att jag förstår varför. Författarna går inte bortom Freud och de metoder som föregick honom vilket är besvärande. Jag föreställer mig nämligen att det hade varit på sin plats att skriva något om introspektion som metod och dess historiska betydelse. På så sätt hade författarna också kunnat göra en poäng av att visa på likheter och olikheter mellan introspektion och senare tiders reflexivitet. En sådan koppling, eller jämförelse, hade med fördel också varit en del av kapitlet om användandet av subjektivitet när deltagande observationer genomförs. En annan aspekt av inledningens historieskrivning är att den byggs upp utan referenser till centrala psykologiska studier där deltagande observation utgjort metoden. Är detta ett utslag av historielöshet, troligen inte, men jag förstår inte valet. Men, bortom dessa anmärkningar innehåller första kapitlet en väsentlig poäng i det att det lyfter fram betydelsen av att genomföra studier av naturligt förekommande vardagsfenomen. Detta är framskrivet som kritik mot kontrollerade experimentella studier, vilket anges vara det huvudsakliga innehållet i danska psykologiska standardverk. En angelägen aspekt av detta kapitel drar upp riktlinjerna mellan observation som teknik och observation som design. Också detta går tillbaka på skillnaderna mellan de naturvetenskapliga idealen, observation som teknik, rimligt att förstå som strukturerad observation och de samhällsvetenskapliga dito, observation som design, eller med andra ord, deltagande observation.

Efterföljande kapitel, fränsett avslutningen, behandlar centrala aspekter av deltagande observation. Dessa olika kapitel lyckas i stora drag beskriva hur deltagande observationer kan planeras, inledas, genomföras, analyseras och avslutas. Detta ur det konsekvent framskrivna genomförarperspektivet. Boken kan därmed förstås som ensidigt fokuserad på forskaren och dennes upplevelse. Detta kanske återspeglas i det faktum att inget kapitel explicit redogör för hur relationer till fältet som beforskas upprätthålls över tid. Hur detta skall förstås går inte annat än spekulera i. Det kan dock påpekas att beroende på längden, platsen och vad som studeras så finns det aspekter att överväga också avseende upprätthållandet av relationer. Detta nämnt utöver

kopplingarna till hur den deltagande observationen inleds och avslutas. Denna aspekt innehåller också etiska dimensioner vilka med fördel hade kunnat utvecklas, särskilt i kapitlet om etiska överväganden. Vad innebär det att bli en del av forskning, av forskning som bedrivs som deltagande observation, och vilka maktaspekter finns det för forskaren att särskilt överväga, på väg in i, medan arbetet pågår och då arbetet skall avslutas. Nu finns betydelsen av att ha goda kontakter med gatekeepers redovisade, som en aspekt som kan försvåra för forskaren om dessa kontakter inte är produktiva. Kopplat till gatekeepers är de olika roller och relationer som forskaren kan få av informanter vilket är ett exempel på intressanta texter.

Boken är ett uttryck för begriplig tankereda och på så sätt rimlig i sin argumentation. Boken understryker poängen av att studera naturligt förekommande fenomen genom förstahandsupplevelser. Jag delar därför redaktörernas föreställning om att denna bok kan fungera som en värdefull metodhandbok för såväl grund- som forskarstudier. Att använda boken, eller enstaka kapitel i utbildningssammanhang också utanför Danmark framstår därför som helt rimligt. Att påminnas om denna metods möjligheter och begränsningar, sett ur ett psykologiskt perspektiv, medan man kanske också fräschar upp sina språkkunskaper lockar förhoppningsvis både forskare och lärare, också utanför den psykologiska disciplinen.

Marcus Samuelsson, Linköpings universitet

Henrik Stenberg och Bo Isenberg, red. (2013) *Relationell socialpsykologi. Klassiska och samtida teorier*. Liber.

Socialpsykologin präglas alltså av sin besvärliga position mellan sociologin och psykologin, och hur generös eller precis en definition av fältet än tenderar att vara så tycks det alltid finnas någon gruppering av socialpsykologer som känner sig manade att på bättre sätt formulera fältets fokus, studieobjekt och metoder. Senast i raden av sådana ansatser att definiera socialpsykologins fält och illustrera dess fokus ges i den på Liber nyutkomna boken *Relationell socialpsykologi* redigerad av Henrik Stenberg och Bo Isenberg.

Syftet med boken formuleras som en vilja att tydliggöra ett relationellt perspektiv inom redan befintliga socialpsykologiska teorier. I boken ser vi detta genom att ett urval av tio klassiska och samtida teoretiker presenteras med utgångspunkt i det gemensamma temat relationell socialpsykologi, samt att redaktörerna i inledningen diskuterar den relationella socialpsykologins fokus och att de avslutningsvis diskuterar värdet i en tillämpning av detta relationella perspektiv. Genom att definiera socialpsykologin som relationell rymmer bokens fokuspunkt också en rumslig dimension som försöker bestämma det svårångade och svårundersökta mellanrummet mellan individen och samhället som sociologiskt verksamma socialpsykologer ofta kritiserar allmänna definitioner av socialpsykologi för att undvika. Bara genom att sätta begrep-

pet relationell i benämningen av socialpsykologin som fält synliggörs mellanrummet mellan individer istället för att lämna det som ett tomt eller odefinierat "inget" vilket i förlängningen tillåter analyser att väga över åt antingen psykologiska eller strukturella förklaringar. Redaktörerna beskriver socialpsykologin som en vetenskap som "utforska(r) förhållandet mellan sociala och psykiska faktorer" (s. 8), och undviker att falla över åt den ena eller den andra av dessa två sidor i sina förklaringsansatser genom att de också beskriver den relationella socialpsykologin som en verksamhet som handlar om att "ta sig an frågan om hur människor skapar sociala sammanhang och hanterar sociala relationer" (s. 9). Den som lockas av detta relationella grepp kan emellertid bli besviken över att bokens inledning och avslutning saknar det slags kraftfulla programförklaring av en relationell socialpsykologi som skulle krävas för fortsatt tillämpning och utveckling.

Eftersom socialpsykologin historiskt sett har stått i stark relation till amerikansk experimentell socialpsykologi känns det emellertid efterlängtat att dess historia än en gång skrivs om ur ett sociologiskt perspektiv, även om det relationella perspektivets beskrivning är vag. Delvis vägs också denna vaghet upp av att den samling av teoretiker som presenteras i Relationell socialpsykologi erbjuder en tydligare förståelse av hur ett relationellt perspektiv är synligt i olika forskares arbeten.

De teoretiker som valts ut i boken härstammar inte, som ofta är fallet, ur en snävt interaktionistisk teoribildning. Urvalvsgrunden är bredare men med fokus på relationella aspekter av socialt samspel och social påverkan. De klassiker som omfattas i boken är: George Herbert Mead, (Martin Berg), Erich Fromm (Henrik Stenberg), Simone de Beauvoir (Eva Schmitz & Henrik Stenberg), Georg Simmel (Bo Isenberg) och Erving Goffman (Anders Persson) medan de samtida teoretikerna utgörs av Johan Asplund (Lars-Erik Berg), Randall Collins (Henrik Lundberg), Thomas J. Scheff (Bengt Starrin), Arlie Russel Hochschild (Stina Bergman Blix) och Jack Katz (Veronika Burcar). Sammantalet framstår i detta urval emotionssociologin som gemensam för de samtida socialpsykologer som presenteras. Detta kan i sig anses vara en god analys av vad som är att betrakta som särskilt relevanta relationella aspekter av sociala sammanhang och hur sociala relationer hanteras i det samhälle vi nu lever i.

Relationell socialpsykologi är en lärobok som framförallt riktar sig till studenter på grundutbildningar och till praktiker. Presentationerna av teoretikerna tenderar därför att bli pedagogiska framställningar av centrala begrepp och diskussioner med fokus på teoretikernas relationella fokus. Lars-Erik Berg beskriver i en passage Johan Asplund som en av få sociologer som på allvar gett sig in i en diskussion med Mead som en likvärdig samtalspartner. Avsaknaden av sådana självständiga diskussioner mellan likar i Relationell socialpsykologi är litet tråkig för en forskande socialpsykolog som gärna vill se mer av diskussioner med våra centrala teoretiker inom det samtida svenska kollegiet av sociologer. Denna avsaknad ska emellertid inte överdrivas. Boken är mycket läsvärd för den som är intresserad av socialpsykologi och vissa kapitel framträder som mer eller mindre präglade av inslag av sådana samtal. Framförallt Martin Bergs presentation av Mead är värd att nämna som en text som får mig att förstå Mead bättre. Också Lars-Erik Bergs kapitel om Asplund lyfter i den passage där Berg

går i samtal med Asplund som en samhällskritiker, och Veronica Burcars presentation av Jack Katz är i sin detaljrikedom och val av spännande exempel en döröppnare in i det relationella perspektivet. Och även om det i läroboksform inte kan bli tal om det slags självständiga diskussioner som vi kan minnas från Bokförlaget Korpens utgivning av socialpsykologiska böcker med titlar av Johan Asplund, Joachim Israel, Sten Andersson och Bo Eneroth (för att nämna några) så framträder ändå ett samlat kollegialt intresse av att återupprätta socialpsykologins centrala fokus på goda analyser av det sociala livet.

På detta sätt har Relationell socialpsykologi också stora likheter med Det socialpsykologiska perspektivet (red. Jonas Lindblom & Jonas Stier) som gavs ut på studentlitteratur 2011 (recenserad i SF nr 1/2011) med liknande syfte och upplägg. Då böckerna ligger så pass nära varandra i tiden och med så likartad idé kan jag inte undgå att jämföra dem. Min uppfattning är att böckerna med fördel läses parallellt. Tillsammans erbjuder de en bild av nu verksamma svenska sociologer från olika lärosäten som definierar sig som socialpsykologer. De ger också med sina likheter (och skillnader) tillsammans en god bild av en socialpsykologi som är särskilt intresserad av analyser av det nutida samhällets specifika livsvillkor. Och detta sista är nog det som är den främsta behållningen av Relationell socialpsykologi – att den förefaller vara anpassad till det nutida samhällets särart och utmaningar vad gäller hur vi hanterar, inleder och upprätthåller sociala relationer.

Jessica Mjöberg, Högskolan Dalarna